

Családi emlékezet a viseletdarabok tükrében

Az utóbbi évek néprajzi, antropológiai szakirodalma egyre gyakrabban fordul a tárgyaknak az ember életében játszott szerepe, az ebből fakadó magatartásformák megismerése¹, az idő, a családi élettörténet tárgyakon keresztül való megélése², a különféle relikvikumok, relikviák narratívába emelésének³ a folyamata felé.

Ez a dolgozat egyetlen nádasmenti faluközösség, ezen belül egyetlen család nőtagjainak ruhatárában kísérel meg nyomon követni azt, ahogyan a közösség újhoz, régihez, használthoz való viszonyulása, a viseletdarabok előre meghatározott csatornák szerinti „vándorlása”⁴ lehetővé teszi a családi múlt, családi emlékezet tárgyakban való kódolását⁵, s válik a rokonsági kapcsolathálózat megismerésének⁶, a családi kapcsolatok ápolásának fontos eszközévé.⁷

A vizsgált közösség⁸ nőtagjai az 1960-as évek végéig kizárólag viseletben jártak, kivételt csupán a betelepettek és a helyi társadalmi elit tagjai képeztek. Viseletük bonyolult jelzőrendszer, amely a kódot ismerőt képes tájékoztatni viselője táji hovatarozásáról, családi állapotáról, ko-

¹ Baudrillard 1987: 7.

² L. pl. Fülöp 2000.

³ Otto–Pedersen 2004: 34.

⁴ Fél–Hofer 1969: 34.

⁵ A tárgyak emlékkódoló, élettörténetet mesélő „képességére” mások mellett Barbara Kirshenblatt-Gimblett (1985) hívja fel a figyelmet. Idézi Otto–Pedersen 2004: 30.

⁶ Kocsis Gyula a ceglédi gyászjelentések kapcsán világít rá e tárgycsoport rokonsági kapcsolatokat rögzítő („nyomatott” rokonsági kapcsolatrendszer), a családi múlt megismerését elősegítő, a rokoni kapcsolatok ápolására alkalmas teremtő szerepére. Kocsis 1991.

⁷ A régió egy másik településen Fülöp Hajnalka egyetlen tárgycsoport, a fejkendők alapján vizsgálta az ott élő nők viszonyát az időhöz, a *keszkenők* szerepét egy jól körílrható asszonyszövetség kialakításában. Fülöp 2000.

⁸ Közepes lélekszámú, vallásilag, etnikailag heterogén település református magyar többséggel. Lakóinak jelentős része gazdálkodó, fő jövedelemforrásuk a tej, tejtermékek közeli városban való értékesítése, de az összjövedelem számottevő része származik háziipari termékek értékesítéséből is. Gyakori a két-három generáció egy háztartásban való élése, családonként általában két gyermek születik.

koráról, a viselés alkalmairól egyaránt. Az 1970-es évek elejére gyakorivá vált a közeli városban való diákoskodás és munkavállalás, ennek következtében a fiatalok körében általános lett a kiöltözés. Napjainkban az ötven évnél idősebb nők járnak mindig viseletben. Ez az idősebb korosztály az ismerője, elsődleges alkalmazója és számonkérője a viseletbe való öltözködés szabályrendszerének, s a különböző alkalmakra megfelelő öltözetek elkészítésével, az öltözködés irányításával ők közvetítik a közösségi normákat a fiatalok felé is. A személyes példa, a szabályok állandó ismételtetése, betartásának folyamatos számonkérése teszi lehetővé a fiatalok szocializációját, akiknek a viselet általi kommunikációja kizárólag az ünnepekre: a közvasárnapi és főleg a nagyünnepi istentiszteletekre, a családi élet jeles napjaira – keresztelőkre, konfirmálásra, eljegyzésekre, esküvőkre –, illetve más, a közösséget érintő ünnepekre szűkült. Az alkalmoszerűen beöltözők számára ugyanazok az öltözködési szabályok érvényesek, mint a mindig viseletben járók számára. Azok a lányok, asszonyok, akik a divat hatására rövidre vágatták hajukat, viseletbe öltözve kénytelenek segédeszközöket igénybe venni: a lánságot jelző *hajbaválókat*, *pántlikákat* a hajhoz való rögzítés helyett a mellény hátsó nyak kivágására erősítik, így a kendő vagy párta alól lecsüngve azt a benyomást kelti, mintha a lánynak hosszú haja lenne; az asszonyok főkötőjükben rögzítenek textíliából készült műkontyot.⁹

Gazdag, gyakran 20–25 rend öltözetet is tartalmazó ruhatárunkban a legfrissebb közösségi divatot követő, új darabok éppúgy megtalálhatók, mint 20. század eleji, több generáció által használt ruhafélék, egyszerre dokumentálva a saját, illetve az előző nemzedékek életének egy-egy szakaszát.

Mai kultúránk meghatározó mechanizmusa, a divat¹⁰ az öltözködésben megnyilvánuló jelek folyamatos újratermelésére készlet. Gyorsforgasztásra, a ruhadarabok állandó cseréjére épülő világunkban szinte deviánsnak, de mindenesetre furcsának tűnhet az a mód, ahogyan a vizsgált női közösség tagjai elődeik viseletdarabjaihoz viszonyulnak. Az érvényes kulturális minta szerint az egyén használója s egyszersmind „örizője”¹¹, „kurátora”¹² épp aktuális ruhadarabjainak, egy láncszem a

⁹ Hasonló megoldásról számol be Fülöp 2000: 373.

¹⁰ Klaniczay 1995: 429.

¹¹ A kifejezést Otto és Pedersen a ciklikus időszemléletű, az egyén életét a generációk láncába illeszkedve szemlélő gyűjtőtípusra vonatkoztatja. A „megőrző” által gyűjtött tárgyak legfontosabb funkciói: „a nemzedékeken átívelő egyéni életutak közötti

generációk, a család, a rokonság nőtagjainak sorában. Egyes daraboknak átadója, másoknak „felügyelője”, élvezője, míg ismét másoknak várományosa. A viseletdarabokról való diskurzusban a tárgyakat használó elődök életútjának, egyéni tapasztalatainak a felidézése mellett állandóan visszatérő motívum a ruhadarabok állapotának a megőrzésére irányuló felelősségérzet hangsúlyozása, a közeljövőben körvonalazódó átadás-átvétel lehetőségének vagy bizonyosságának a tudata.

A ruhadarabok átadására irányuló emlékezet nagyjából a 20. század elejéig vezethető vissza: a nagy presztízsértékű viseletdarabokat minden anya igyekezett megőrizni a lánya számára, ha valakinek lánya született, már nagyon fiatalon illet lemondania azokról lánya javára. Az átadás-átvétel életkorhoz kötött rendjének differenciálódását az 1930-as évek végétől követhetjük nyomon: ebben az időszakban az alapanyagok, díszítési módok, s a ruhafélék megszokásával a felnőttek öltözete az addiginál alkalmasabbá vált a viselő életkorának jelzésére. Az akkor megalapozott, aprólékos szabályrendszer meghatározza, hogy egy adott korú nő milyen alapszínű ruhát ölthet magára, a ruhán milyen színű, milyen mennyiségű díszítés illő, hogy legyen. A fiatalok színei (körülbelül 30–35 éves korig): fehér, rózsaszín, piros, sárga, zöld, ugyanilyen színű mintával. 30–35 éves kor után a fehér kendő, s vele együtt a fehér alapszínű szoknya kimarad. A fehér alapú blúz, kötény még 4–5 évig viselhető. 40–45 éves korig hordható a sárga alapú kendő, szoknya, kötény és blúz. A 45–50 évesek színei: az élénk színű rátétekkel, hímzéssel díszített bordó, kék, zöld, lila alapszínű ruhadarabok, a piros alapúakat sötétebb színnel díszítve viselhetik. Az 55–60 évesek öltözetének domináns színei a kék, a zöld, a lila, majd a kor előrehaladtával ezek helyét egyre inkább a fekete veszi át. Az egészen idősek, idősebb özvegyek feketében járnak.

A viselési korhatár alakulását a korai gyermekvállalás, leánygyermek születése (a fiús anya legalább 5–10 évvel *tovább maradhat fiatal*, mint lányt nevelő kortársa), jelképes vagy véglegessé tett gyász¹³, betegség, fogadalom befolyásolhatja. Fiatalos ruháiról a lányos anyának legkésőbb

folyamatosság” tudatának az erősítése, „a család mint érzelmi közösség megteremtése”, az egymás iránti felelősség hangsúlyozása. Otto–Pedersen 2004: 34.

¹² A „kurátor jellegű fogyasztó” kezelője, őrizője csupán a tárgynak. A kifejezés Grant McCracken-től (1988) származik, idézi Rogan 2004. 60–64, lásd még Otto–Pedersen 2004: 35.

¹³ Vö. Tötszegi 2005.

lánya egyházi és közösségi nagykorúsításakor, a konfirmációkor¹⁴ illik lemondania. A lány számára újonnan készített ruhák mellett ekkor adja át saját fiatalos ruháit. A közösségi öltözködési normák által néhány alkalomra (pl. advent idején, nagypénteken) előírt sötétebb tónusú, öregebb ruhadarabok közül lányának alkalmyszerűen kölcsönöz, hiszen ezeket még maga is hordja. Az évek során a különböző öltözetemeknek egy folyamatos *rîte de passage*¹⁵-a követhető nyomon: az anya a korának már nem megfelelő többi ruhadarabot is sorra átadja lányának. Ha a családban több lány van, a ruhadarabok elosztásában két megoldástípus figyelhető meg: a nagyobbik lány előnyben részesítésének, illetve a ruhadarabok arányos elosztásának a gyakorlata. A korábbi, kb. az 1970-es évekig terjedő időszakban az anya fiatalos ruhái többnyire a nagyobbik lányhoz kerültek, a kisebbik lányt vásárolt ruhadarabokkal kárpótolta. Ezeket vásároknak, szomszédos falvakban vagy még gyakrabban a faluban, a tágabb rokonságban szerezték be, gyermektelen vagy a fiús anyáktól, akik a nagycsalád ruházkodásban megnyilvánuló presztízsét egyértelműen a saját anyagi érdekeik fölé helyezve gyakran ajándékba, vagy olcsóbban, esetleg akkor kapható, olcsóbb anyagokért cserébe adták ruhadarabjaikat, hogy azok a *családban maradjanak*. Az anyagfeleségek beszerzési lehetőségeinek kiszélesedésével (az 1960-as évek közepétől magyarországi viseletes falvakból használt, az 1970-es évektől Csehszlovákiából új kasmír-, szalag- és gyöngyféléket hoztak) az ünnepi ruhatárak is egyre gazdagabbá válnak: egy-egy fiatal nő ruhatárában minden színből és viseletelemből legalább 2–3, előző generációtól származó és új darab egyaránt megtalálható volt. Így ettől az időszaktól kezdődően az átadandó ruhák elosztásában a *minden színből legyen* elv mellett elsősorban a régi darabok arányos elosztásának a szabálya érvényesül.

Az idősebb kori, tehát már családos lányainak átadandó ruhadarabok esetében az anyának már azt is szem előtt kell tartania, hogy tőle függetlenül milyen darabokkal gazdagodott lányai ruhatára, illetve, hogy melyiküknek született lánya. Az átadás magától értetődő, mondhatni kötelező aktusa mindig anya–lánya kapcsolathoz kötődik, a ruhadarabok, kiegészítők családon belüli más mozgása (kölcsönzés, önkéntes ajándékozás, vásárlás, öröklés révén) már sokkal inkább a családi kapcsolatok

14 A felnőtt korba való lépés küszöbe a konfirmálás. Ennek alsó korhatára az idők során általában 16 év.

15 A *rîte de passage* 'átadási', nem 'átmeneti rítus' értelemben. Vö. Hofer 1983:47.

szoros vagy laza voltának, s az ebből fakadó személyes döntéseknek az eredménye.

A viseletdarabok hosszútávú *kölcsönzésének* gyakorlata – bár ma is találkozhatunk vele – főleg a 20. század első felére volt jellemző, s mind a konszangvinikus, mind az affiniális rokonságot érintette. Gyermektelen vagy fiút szülő nagynénik, a nagybácsik feleségei, idősebb unokatestvérek járultak hozzá ily módon a családban élő nagylány öltöztetéséhez. A kölcsönzött darabokra a saját ruháknál is jobban kellett vigyázni, s később a menynek, lányunokának illetl visszaszolgáltatni. Jól nyomon követhető életútja volt a lányság, a tisztaság szimbólumának számító pártáknak. Mivel ez nagy anyagi ráfordítást igénylő, de rövid ideig használt viseletelemnek számít¹⁶, egy-egy párta, használatának 40-50 esztendeje alatt, hat-hét rokon lányt is kiszolgált. A párta *felújítása*, rendbetétele mindig az aktuális használó feladatának számított.

A ruhakölcsönzés gyakorlatát a szoros rokon kapcsolat tartás tette lehetővé: a gondosan ápol, kölcsönös figyelmen, segítségen alapuló rokon viszony volt a garancia arra, hogy a ruhadarabok akár a kölcsönadóhoz, akár leszármazottaihoz visszakerülnek, amikor arra szükség lesz. A rokon kapcsolat tartás utóbbi 10–15 évben tapasztalható lazulását jelzi az is, hogy a hosszabb ideig (évtizedekig) kölcsönben maradó darabok visszakérése a magukat összetartó, problémamentes csoportokként reprezentáló családok esetében is több esetben konfliktushoz vezetett.

A viseletajándékozás szokása általában a három nagy vallásos ünnephez (karácsony, húsvét, pünkösöd), illetve az egyén életútját végigkísérő átmeneti rítusokhoz kapcsolódik.

A hetvenes évekig a legfontosabb, szinte kizárólagos ajándéknak a viseletdarab számított. A hetvenes évektől egyre gyakoribbá vált a városi ruhafélék ajándékozása is, bár az idősebb, csak viseletben járó generáció számára, ha el is ismerte a városi ruhák szükségességét, az igazi ajándékot továbbra is a hagyományos öltözet elemek jelentették. A frissen elkészült vagy vásárolt ruhadarabokat a gyermekeknek, fiataloknak általában egyházi ünnepek alkalmával adták át, amikor az új ruhadarabok viselésének rituális szerepe, közösségi bemutatásuknak pedig a szokásos-

¹⁶ Ebben a közösségben a pártát egy évvel konfirmálás előtt teszik fel először, s esküvőjük napjáig viselhetik a lányok. A 20. század utolsó harmadáig azonban ez alig két-három évnyi pártaviselést jelentett, sőt, a század első felében az is megtörtént, hogy a lány már a konfirmálása napján *férjhez ment*. A férjhezmenetel többnyire nem járt együtt hivatalos esketési szertartással, azonban a közösség előtt a lány felkontyolása legitimizálta az együttélést.

nál nagyobb közönsége volt. Az egyházi ünnepek voltak az udvarlást kísérő ajándékok kicserélésének¹⁷ is a legfontosabb alkalmai. Ünnepekre a lányok zsebkendőt, inget, nadrágot, lájbit, bokrétát, a fiúk pántlikát, keszkenyőt, kötényt, anyagféléket, ezüstgyűrűt ajándékoztak. Ha megszakadt a kapcsolat, a kapott ajándékokat mindkét félnek illetl visszaszolgáltatnia. Ezek utána egy következő kapcsolatban újra ajándéktárgyként funkcionálhattak.

Első ruhaajándékát a kisgyerek keresztelőjére, keresztanyjától kapta. A keresztelési ruha ajándékozásának szokása ma is általános. A következő olyan alkalom, amikor a lány nemcsak a keresztanyjától, de a konzangvinikus és affiniális rokonság nőtagjaitól egyaránt ruhaféléket kaphat ajándékba, a konfirmálás. A család tulajdonában generációk óta meglévő, régi darabokra általában olyan rokonoktól számíthat, akiknek nincsen gyermekük, vagy fiúgyermekük született. A lányos rokonok többnyire új darabokat, anyagféléket ajándékoznak, illetve az új darabok elkészítésében segédkeznek.

A közösség 20. századi női viseletében kevés rituális darabbal találkozunk, ezek többsége az esküvőhöz, asszonnyá váláshoz kapcsolódik. Esküvők alkalmával a menyasszony lányságát jelképező hajbavaló- és pártapántlikáit odaajándékozza a rokon lányoknak, a pártát díszítő broskokat pedig a rokon legényeknek. Őt magát ez alkalomból anyósa az asszonyi státust szimbolizáló főkötővel, az ezt kiegészítő gyöngyös homlokcsipkével, illetve egy vagy több teljes rend viselettel ajándékozza meg. Ha az anyósnak nincs lánya, akkor fiatalos ruháit ilyenkor menyének adja át. Két vagy több fiútestvér feleségei között a családi múltat dokumentáló, több generáció által használt ruhadarabokat lehetőleg egyenlően osztják el. A válogatásnál fontos szempontként merül fel, ha közösek a felmenők, s így egy-egy ruhadarab valamelyik meny családjából került az anyós családjához. Ilyenkor a *vissza az X. családhoz* szempont érvényesül. A továbbiakban az anya–lány kapcsolatra jellemző, folyamatos átadási rítus az anyósra nézve nem kötelező, bár jó anyós–meny kapcsolat esetén funkcionál. Esküvő alkalmával a vőlegény nagyanja is ajándékoz saját korának megfelelő, gyászos ruháiból egy rendet a menyasszonynak.

Mivel a nagycsalád nőtagjai többnyire már életükben megválnak a ruhakészletük jelentős részétől, hagyatékként általában csak az idős kor-

¹⁷ Marcel Mauss szerint az ilyen típusú, kölcsönösségen alapuló ajándékozás „formalitás és társadalmi hazugság”, hiszen igazából nem az egyén akaratától függ, hanem társadalmi kötelezettségek és gazdasági érdek alapján jön létre. Mint ilyen, kiválóan alkalmas a közösség tagjai közötti rivalizálásra. Mauss 1997:373.

ban viselt néhány rend marad. Ezek fölött általában az illetővel egy háztartásban élő, vagy őt *elgondozó* rendelkezik: eloszthatja e darabokat a család nőtagjai között, vagy megtarthatja magának. Az is gyakori, hogy az elhunyt még életében dönt ruhaneműi sorsa felől, egy-egy kisebb darabbal megemlékezve a távolabbi rokonokról is.

Most szűkítsük le vizsgálatunkat egyetlen család példájára¹⁸. A V. család a közösségben mind a családszerkezet, mind életstratégiák szempontjából tipikusnak tekinthető: három generáció: apai nagyszülők, szülők és gyermekek (fiú és lány) élnek egy háztartásban, az apának egy fiú, az anyának egy lánytestvére van, külön háztartásokban. A család állattartással foglalkozik, a nagylány a közeli város szakiskolájába, a fiú a helyi általánosba jár.

Á., a 16 éves nagylány ebben az évben (2005) konfirmált, anyja, E. (38 éves) a múlt év folyamán adta át neki saját ruhatárának fiatalos darabjait. Régi kendői közül csak a fehér alapúakat adta át, mivel a sárga alapúakat még néhány évig ő maga is köti, ezeket lánya ruhatárában újonnan vásárolt darabokkal pótolta. Á. a konfirmálásra további darabokat kapott ajándékba mindkét ágról a nagyanyáktól, illetve anyai nagynénjétől. Ez utóbbtól, mivel csak fiai vannak, kölcsön is kapott apró kiegészítőket és kendőket. Bár a szükség nem indokolta (mivel a család rendelkezett már a kérdéses színben is öltözettel), Á. számára szülei megvettek további két rend, valamikor az anyai dédanya tulajdonát képező, s később az anya unokatestvérehez került öltözetet is, hogy *ne menjen ki a családból, ne kerüljön idegenhez*. A közösségből kiszakadt, a közeli városban élő unokatestvér számára – bár két lánya van – ezek a viseletdarabok elsősorban jövedelemforrást jelentenek. Á. ruhatárában, amely a család leggazdagabb ruhatára, a többgenerációs darabok vannak többségben. Ezek között vannak olyan darabok, amelyek változatlan formában kerültek a mind fiatalabbhoz, illetve olyanok, amelyeket az idők során *megújítottak*, tehát fakult, kopott, esetleg divatjamúlt díszítményeket kicseréltek, s csak az alapanyag maradt a régi. A viseletdarabokról való diszkusszióban azonban ezek is első tulajdonosuktól származóként szerepelnek. Az 1. ábra a nagylány ruhatárában lévő darabokból kirajzolódó családi kapcsolathálót szemlélteti, a ● jel azokat a női családtagokat jelöli, akiknek viseletdarabjai ma Á. ruhatárának részei. Láthatjuk, hogy az anyai ágról származó ruhadarabok többsége E.-n, az anyán keresztül került Á.-hoz. Kivételt csupán az anyai nagynénitől származó né-

¹⁸ 2004. december–2005. augusztus között végzett kutatás alapján.

hány kiegészítő, illetve a két, anyai unokatestvértől vásárolt, valamikor a dédnagyanya tulajdonát képező rend jelent. Az apai ágról származó darabok többségét is előbb anyja használta, ezek köre az apai nagyanyától közvetlenül kapott néhány darabbal, illetve az apai nagybáty feleségétől keresztelési ajándékként kapott renddel egészül ki. Különböző időszakból, különböző személyektől származó ruhadarabok együttesen alkotják **Á.** épp aktuális öltözetét (2. ábra). Mivel a gyolcspendelyek viselese nem a fiatal generáció kiváltsága, s **Á.** anyja, nagyanyja is viselik a saját részükre készült darabokat, a gyolcspendelyek alkotják **Á.** ruhatárában a bekerülésük szempontjából legfiatalabb tárgycsoportot. A csupán alkalmilag, a bagazia alatt viselt ráncos pendelyekből évtizedek óta nem készült új darab, s mivel ma már **Á.** az egyetlen a családban, aki bagaziát hord, a dédnagyanyától, annak sógornőjétől származó pendelykészlet legszebb darabjaiból válogatnak számára. Szintén a dédnagyanyától, illetve az ő generációjához tartozó nőrokonoktól származik a pártá, a piros gyöngysor, a kendők, szoknyák, sallangok egyike-másika. Az viselt ruhadarabok kiválasztásában, az öltözetegyüttes összehangolásában fontos időpontnak számít **Á.** konfirmálási ünnepségének első napja,¹⁹ ettől kezdődően láthatóan megszorodnak ünnepi öltözetében a neki készült darabok: ha korábban az anyja piros csizmáját viselte templomba, a saját csizma elkészülte után azt már csak táncolni használja; a dédnagyanyától származó sallangok sorát kiegészítik az újonnan készült darabok, s a konfirmálást közvetlenül követő időszakban az újonnan készült kötények, szoknyafélék bemutatására is sor kell, hogy kerüljön.

A 38 éves **E.**, az anya ruhatárában a még használt világosabb darabok kivétel nélkül saját részére készültek, a többgenerációs darabokat átadta már lányának, a családi kapcsolatháló kivetítésére így inkább a sötétebb ruhái alkalmasak. Ezek között nagy számban vannak anyósa révén került darabok, anyja még használja a középkorúakat megillető ruhák egy részét, ezek a közeljövőben kerülnek átadásra. A gyászos viseletek között találunk egy rendet, amelyet a férj apai nagyanyjától, annak halála után örökölt.

A 63 éves nagymama, **H. E.** ruhatárában a saját részre készített, illetve az örökölt ruhadarabok dominálnak. Fiatal lányként fokozottan élvezhette a családi összefogás segítő erejét: amikor a család ruhaféléinek ki-

¹⁹ A konfirmandusokat virágvasárnap előtt egy héttel (itt: 2005. 03. 13.) *kérdezik ki*, ekkorra kell elkészülnie a legdíszesebb rend öltözetnek. Virágvasárnap az első úrvacsoravételre fedetlen fejjel, fehér öltözetben állnak.

lencven százalékát ellopták, a nagycsalád nőtagjai pótolták ajándékozás, kölcsönzés, csere, méltányos áron való adásvétel útján a kárt. Fiús anyaként ő maga is ajándékozott kisebb darabokat a rokon lányoknak, illetve számos új darab elkészítésében segédkezett. Megmaradt ruháinak elosztásában egyértelműen a vele egy háztartásban élő, lányt nevelő menyét részesítette előnyben. A jó anyós–meny kapcsolaton kívül döntésében az is szerepet játszott, hogy **E.** az őt lányként leginkább segítő, anyai ági közös rokonságából való.

A ruhadarabok történetét a család legfeljebb a negyedik generációig tudja nyomon követni. Az emlékezés által létrehozott tudás a fiatalabb generációk irányába csökken: bár a tárgyak eredetét tekintve **Á.** is meglepően jól informált, az egyes darabokhoz tapadó történeteket kevésbé ismeri, mint anyja vagy nagyanyja, annak ellenére, hogy az anya és nagyanya segédletével végrehajtott öltözködések alkalmával a nevek mellett ezek a történetek is rendszeresen felbukkannak. A történetek többnyire a fiatal lánynak szóló tanulsággal zárulnak, a ruhadarabok megőrzésének kötelességére, a családi kapcsolatok ápolásának fontosságára figyelmeztetve. A „problémamentes család” történetek által közvetített idilli képét nemrég megzavarta valami. Konfirmáció előtt az apai nagyanya egy olyan kendőt ajándékozott **Á.**-nak, amelyet ő kapott az 1950-es évek elején a családi krízishelyzetben egyik segítségükre siető nagynénitől. Bár a kendőt akkor jutányos áron „megvásárolta”, fiai lévén, később ígéretet tett arra, hogy valamikor majd visszajuttatja azt az eredeti tulajdonos leszármazottainak. Nemrég azonban – épp a vásárlás és kölcsönzés közti különbségre hivatkozva – saját unokáját ajándékozta meg vele, kiváltva ezzel a rokonság rosszállását. Az interjúk során **H. E.** és **E.** a családi kapcsolatokat részletesen taglaló történetekkel igyekeztek legitimizálni a döntést. Bár közvetlen érintettként **Á.** részletesen ismeri az inkriminált kendőhöz tartozó történet minden részletét, nem volt hajlandó a témáról beszélni. Reakciója jól jelzi, hogy érzékeli a család ön-reprezentációja és az ez esetben tanúsított megnyilvánulása közti ellentmondást.

Összefoglalva az elmondottakat: a vizsgált közösség viseletdarabjaihoz való viszonyulásában jól körvonalazódik a viseletdarabok családi identitás megteremtésében játszott szerepe. A nagy múltra visszatekintő ruhadarabok a nagycsalád önbecsülésének a forrásai. A rendszeres öltözködés, a társas munkák, családi ünnepek alkalmával gyakran elmesélésre kerülő történetek egyfajta családi legendárium alapját képezik, amely egy áldozatkész, összetartó család képét hivatott közvetíteni az

utódok, illetve a kívülállók felé. Ez utóbbiak a tárgyak pontos, aprólékos ismerőiként azonosítani tudják azok adott családhoz való tartozását. A több generáció által használt, egymás számára átadott, ajándékozott, kölcsönzött ruhadarabok az összetartozás, az egymás iránt vállalt felelősség érzését erősítik a mindenkori ruhaviselőben. A ruhák által nemcsak egyfajta geneológiai tudás körvonalazódik, de az is tudatosodik, hogy a rokoni kapcsolat nemcsak vérségi vagy affiniális kötelék, hanem ápoltt, épített kapcsolatrendszer. A ruhák felöltésekor elhangzó történetek szerepét – túl az érzelmi kapcsolatok alakításában, a geneológiai tudás formálásában játszott szerepén – épp abban látom, hogy a hozzájárulnak az egyén szocializációjához, a közösségi szabályokhoz való maximális alkalmazkodás képességének a kialakításához, ezzel garantálva a viseletdarabok családi identitásteremtő szerepének folyamatoságát.

Irodalom

BAUDRILLARD, Jean

1987 *A tárgyak rendszere*. Gondolat Kiadó, Budapest

FÉL Edit – HOFER Tamás

1969 A kalotaszentkirályi kelengye I. Kísérlet a tárgyi világ rendjének feltárására. *Néprajzi Értesítő* LI. 15–36.

FÜLÖP Hajnalka

2000 Keszkenők és asszonyok a huszadik század végén. Egy tárgycsoport idővonatközöségei. In: FEJŐS Zoltán (főszerk.): *A megfoghatatlan idő. Tanulmányok*. (Tabula könyvek, 2) Néprajzi Múzeum, Budapest, 372–390.

2001 *Kisó kendői. Kendők és asszonyok a huszadik század végén. Kiállítási katalógus*. Néprajzi Múzeum, Budapest

HOFER Tamás

1983 A „Tárgyak elméleté”-hez. Felszerelések és tárgye gyűttesek néprajzi elemzése. In: *Népi Kultúra–Népi Társadalom*. XIII. Akadémiai Kiadó, Budapest. 39–65.

KATONA Edit

2003 Egy kalotaszegi viseletgyűjtés tanulságai In: FEJŐS Zoltán (szerk.): *Néprajzi jelenkutatás és a múzeumi gyűjtemények változása*. (MaDok-füzetek, 1.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 65–69.

KLANICZAY Gábor

1995 Miért aktuális a divat? In: KÁRPÁTI Andrea (szerk.): *Bevezetés a vizuális kommunikáció tanításához*. Budapest, 409–429.

KOCSIS Gyula

1991 A gyászjelentés szerepe egy mezővárosi társadalom kapcsolatrendszerében (Cegléd). *Ethnographia* 102. (1–2) 147–159.

MAUSS, Marcel

1998 *Szociológia és antropológia*. Osiris Kiadó, Budapest

NORA, Pierre

1999 Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. *Aetas* 3. 142–157.

OTTO, Lene – PEDERSEN, Lykke L.

2004 „Összegyűjteni” önmagunkat. Élettörténetek és az emlékezés tárgyai.

In: FEJŐS Zoltán – FRAZON Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény*. (MaDok Füzetek, 2.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 28–39.

ROGAN, Bjarne

2004 Tárgyak és történeteik – valamint egyéb tulajdonok. Megjegyzések a birtoklás nyilvános és személyes aspektusáról idősek körében végzett felmérés alapján. In: FEJŐS Zoltán – FRAZON Zsófia (szerk.): *Korunk és tárgyaink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény*. (MaDok Füzetek, 2.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 57–67.

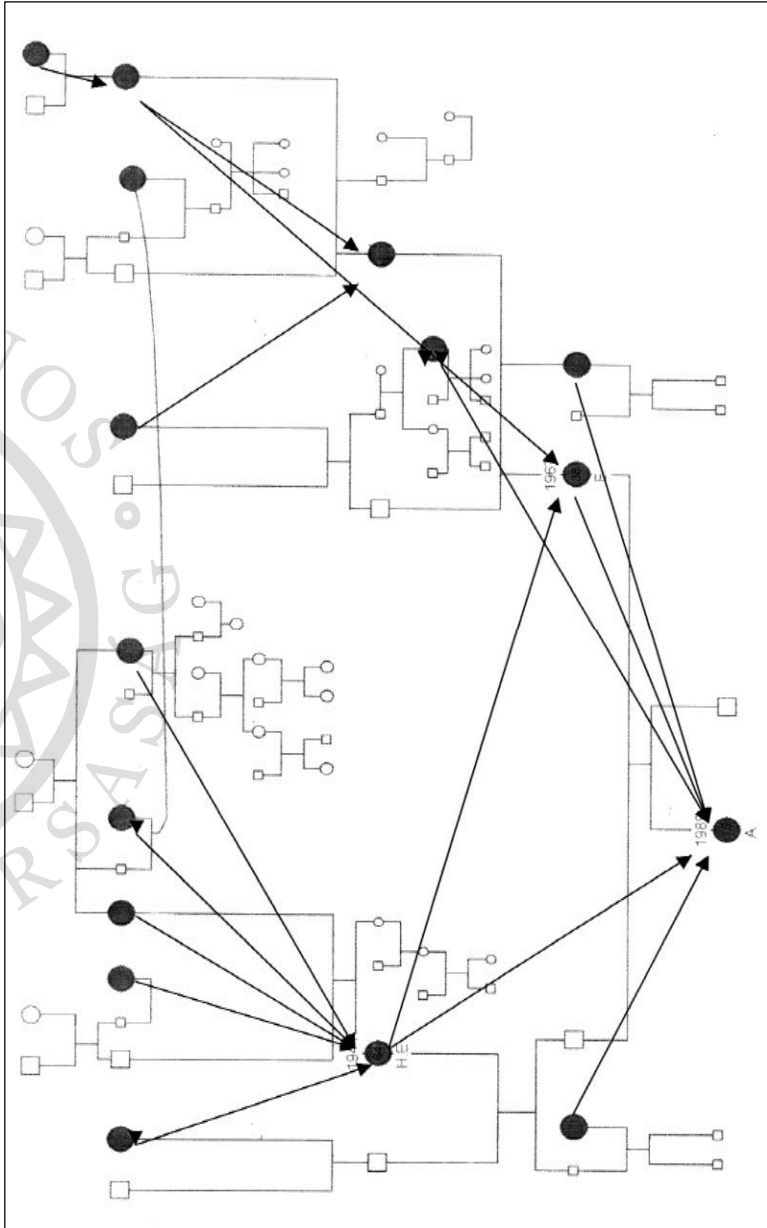
SZACSVAY Éva

1998 Konfirmáció Kalotaszegen. Egy szokás jelrendszerének értelmezési lehetőségei. *Néprajzi Értesítő* LXXX. 173–192.

TÖTSZEGI Tekla

2003 *A mérai kötény*. (Kriza Könyvek, 18.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár,

2005 Gyászos öltözködés egy Nádas menti faluban. In: GEAMBAȘU Réka (szerk.): *Rodosz-tanulmányok 2004. III. Társadalom- és Humántudományok*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 215–224.

1. ábra. Az **Á.** ruhatárában lévő darabokból kirajzolódó családi kapcsolatháló. A • jel azokat a női családtagokat jelöli, akiknek viseletdarabjai ma **Á.** ruhatárának részét képezik.

Alkalmok	Fejviselet		Vászonruhák		Felsőruhák		Kiegészítők				Lábbeli	
	pártá kendő	ing	rácso pendely	bláz, tékri	merevadó/lábi	szoknya	kötény	sallang	pántlika	gyöngy-sor		diós-bojt
2004. 12. 26.	1		1	2	3	4	2	4	1	4		2
2005. 01. 23.	3		1	1	2	1	2	4	1	4		2
2005. 02. 6.	3		1	2	2	4	2	2	1	4		2
2005. 03. 13.	4		1	4	1	1	1	1	1	4	3	1
2005. 03. 20.			1	2	1	2	1		1	2	6	1
2005. 03. 25.	4		1	5	3	3	2	1	7	4		1
2005. 03. 27.	4		1	4	1	2	2	1	1	4	3	1
2005. 03. 28.	1		1	2	2	3	2	1	1	4	2	1
2005. 05. 15.	4		1	4	1	1	1	1	1	4	3	1
2005. 08. 06.	4		1	1	1	2	1	1	1	4		1

1=Á-nak készült/vásárolták

2=Á. anyjának készült/vásárolták

3=valamelyik nagyanyjának készült/vásárolták

4=valamelyik dédanyjának, illetve kortársának

5=ilkanyjának készült

6=kölésőnbe kapott darabok

7=távolabbi rokontól kapott